

თავი I
ნაციონალიზმის ძირითადი თეორიები – მოკლე მიმოხილვა

§ 1. მოდერნისტული თეორია

ენტონი დ. სმითის აზრით, არსებობს ფართოდ გათიავსება „ნაციონალიზმის ისტორია“ და იგი, უდაოდ, მოდერნისტულია. ის იშეუბა XVIII საუკუნის უკანასკნელ მეოთხედში, პოლონეთის დაყოფითა და ამერიკის რევოლუციით და, საფრანგეთის რევოლუციის გავლით, აღწევს რეაქციამდე, ნაპოლეონის მიერ პრუსიის, რუსეთისა და ესპანეთის დაპყრობამდე. ამ თვალსაზრისის თანახმად, ნაციონალიზმი ამ ორმოცი წლის განმავლობაში წარმოიშვა. მოგვიანებით, XIX საუკუნის 10-20-იან წლებში იგი ვრცელდება ევროპის სხვადასხვა ნაწილში – სერბეთში, საბერძნეთში, პოლონეთში (კვლავ), ისევე როგორც ლათინური ამერიკის კრეოლურ ელიტებს შორის. ნაციონალიზმის პირველმა დიდმა ტალღამ ევროპას 1848 წლის რევოლუციების დროს – ეწ. „ზალხების გაზაფხულზე“ გადაუარა, რაც, პირველ რიგში, გერმანიისა და იტალიის გაერთიანებასა და ჰაბსბურგთა იმპერიაში უნგრეთის აღზევებაში გამოიხატა. XIX საუკუნის უკანასკნელ მესამედში აღმოსავლეთ და ჩრდილოეთ ევროპაში ნაციონალიზმის მეორე ტალღა აგორდა: ეს იყო ჩეხური, სლოვაკური, რუმინული, ბულგარული, ლიტვური, ფინური, ნორვეგიული ნაციონალიზმები, ევროპის გარეთა რამდენიმე ტალღას შეუერთდა სხვადასხვა ეთნიკური ნაციონალიზმი აზიაში – თურქული, არაბული, სპარსული, ბირმული, იავური, ფილიპინური,

ვიეტნამური და ჩინური, აგრეთვე ნაციონალიზმის პირველი გამოვლინებანი აფრიკაში (ნიგერიაში, განასა და სამხრეთ აფრიკაში). XX საუკუნის 30-40-იანი წლებისათვის დედამიწის ზურგზე ძნელად თუ მოიძებნებოდა კუთხე, რომელსაც ნაციონალიზმის მძღავრი შეტევა არ შეხებოდა. იგივე პერიოდი ევროპაში ნაციონალიზმის აპოგეით (რომელმაც კულმინაციას მიაღწია ნაციზმსა და მეორე მსოფლიო ომისდროინდელ გენოციდში), ხოლო აფრიკასა და აზიაში პოსტკოლონიური, “გამათავისუფლებელი” ნაციონალიზმებით აღინიშნა.

XX საუკუნის 60-70-იან წლებში, როცა ბევრს ნაციონალიზმის ძალა ამოწურულად მიაჩნდა, შეიქმნა შთაბეჭდილება, თითქოს იგი კიდევ ერთხელ გაცოცხლდა მომრაობებში ეთნიკური ავტონომიის მოთხოვნით - კატალონიაში, შოტლანდიაში, უელსში, კვებეკში და ა.შ. ოთხმოციან წლებში ნაციონალიზმი, თითქოს, კვლავ ჩატარა და შემდეგ კვლავ აღორძინდა, როცა 1988 წლიდან პერესტროიკამ დაიწყო ნაციონალიზმების წახალისება საბჭოთა კავშირის მოკვეშირე რესპუბლიკებში. ამან თავისი წვლილი შეიტანა 1991 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლაში.

XX საუკუნის უკანასკნელ ათწლეულში, მოლოდინის თავბრუდამხვევ ატმოსფეროში, ეთნიკური ნაციონალიზმით ქამოწვეული ახალი ტრაგედიების მოწმენი გავხდით ინდოეთის სახევარკუნძულზე, შუა აღმოსავლეთში, აფრიკაში, იუგოსლავიასა და კავკასიაში (სმითი 2004: 130-131), მათი შედეგები ჯერ კიდევ ჭარბველია, რაც, ნაციონალიზმის კვლევის განსაკუთრებულ აქტუალურობას განაპირობებს.

საციონალიზმის ისტორიის “მოდერნულობის” იდეას ბევრი ქვეყნარი იზიარებს, შესაბამისად, მოდერნისტული თეორია ჰითარებულია სამეცნიერო წრეებში.

თეორიულ მიმდინარეობებს შორის მოდერნიზმი ყველაზე უძინოდ გავრცელებული და პოპულარული თეორიაა. თავისი კუსოვები სახით, იყი XX საუკუნის 60-იან წლებში ჩამოყალიბდა. მიმდერნიზმის არსი გამოიხატება თეზისით, რომ ნაციონალიზმი

ახალი ფენომენია და მისი ისტორია უკანასკნელი ორი საუკუნით შემოიფარგლება. ნაციონალიზმი საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შემდეგ ჩნდება და ამ ეპოქის ისეთივე პროდუქტია, როგორიც კაპიტალიზმი, ინდუსტრიალიზაცია, სეკულარიზმი და ა.შ. ცნობილი ისტორიკოსი ერიკ ჰობსაბაუმი მიიჩნევს, რომ, ნაციონალიზმი წინ უსწრებს ერებს, ერები კი არ ქმნიან სახელმწიფოებსა და ნაციონალიზმს, არამედ პირიქით. ეს მოსაზრება ძალიან კარგად გამოხატავს მოდერნისტული თეორიის არსებობას. ამ თეორიის ქვემიდინარეობები სამი ნიშნის მიხედვით იყოფა: ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული (დავითაშვილი 2003: 101). ასეთ დაყოფას საფუძვლად უდევს ის ფაქტორები, რომლებიც ნაციონალიზმის ჩამოყალიბებაში განმსაზღვრელად მიიჩნევა. ჩვენი ინტერესის საგანს უკანასკნელი (სოციალურ-კულტურული) მიმდინარეობა წარმოადგენს. მიუხედავად ამისა, მოკლედ მიმოვიზილოთ ეკონომიკური და პოლიტიკური მიმართულებები.

მოდერნიზმის ეკონომიკური მიმართულების წარმომადგენლები, ძირითადად, ნეომარქესისტები არიან, რომლებიც ნაციონალიზმის წარმომას ეკონომიკურფაქტორებს და კაპიტალიზმის განვითარების გარკვეულ დონეს უკავშირებენ. ზურაბ დავითაშვილი აღნიშნავს, რომ XX საუკუნის 60-70-იან წლებში გარკვეული პრობლემები შეიქმნა ნაციონალიზმის კლასიკურ მარქესისტულ გაგებაში. კერძოდ, ანტიკოლონიურმა და ანტიიმპერიალისტურმა ნაციონალიზმა დიდი პოპულარობა მოიპოვა და მემარცხენე შეხედულებების ინტელექტუალებისათვის პროგრესულ იდეოლოგიად და მოძრაობად იქცა, რომელიც სიმპათიას და მხარდაჭერას იწვევდა (დავითაშვილი 2003: 101). დამკვიდრდა აზრი, რომ ნეოიმპერიალიზმის, ეკონომიკური იმპერიალიზმისა და საერთაშორისო კაპიტალის წინააღმდეგ ბრძოლა, უპირველეს ყოვლისა, ნაციონალური ბრძოლა იყო. ამ მიმართულების წარმომადგენლობა გაუურადღებოა ტომ ნაირნისა და მაიკლ ჰეტჩერის გამოკვლევები. ამ უკანასკნელის ცნობილი ნაშრომი “ნაციონალიზმის შეჩერება” ქართულ ენაზეც არსებობს, რაც, უდაოდ, წინგადადმული ნაბიჯია საქართველოში

ნაციონალიზმის კვლევების განვითარებისთვის.

მოდერნიზმის მეორე მიმართულებად უნდა ჩაითვალოს მიმდინარეობა, რომელიც ნაციონალიზმის წარმომაბის მიზეზად პოლიტიკის ბუნების ტრანსფორმაციას მიიჩნევს. კერძოდ, ავტორთა ნაწილი მის წარმოქმნას თანამედროვე სახელმწიფოს ფორმირებას უკავშირებს. ზოგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საყოველთაო საარჩევნო უფლების დამკვიდრებას ანიჭებს. არის სხვა პოლიტიკური მოვლენებიც, რომლებიც ნაციონალიზმის ჩამოყალიბების და გავრცელების განმსაზღვრელ ფაქტორებად მიიჩნევა სხვადასხვა მკვლევრის მიერ (დავითაშვილი 2003: 107). ამ მიმართულების წარმომადგენლობა გაუურადღებოა ინგლისელი მეცნიერის ჯონ ბროილის მოსაზრებები, რომელთა გარკვეულ ნაწილს ემპირიული მასალის წარმოდგენისას შევეხებით. ამ მიმართულების წარმომადგენლად ითვლება ჩვენს მიერ უკვე ნახსენები ინგლისელი მეცნიერი ერიკ ჰოჩი ჰოჩი.

ნაციონალიზმის მოდერნისტული თეორიის მესამე მიმართულება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას სოციალურ-კულტურულ ფაქტორებს ანიჭებს. იგი საინტერესო ინსტრუმენტია იმ პროცესების გასაზრებლად, რომლებიც XIX საუკუნის 60-იანი წლებიდან განვითარდა საქართველოში, და მათ შესადარებლად დასავლეთ ევროპაში თითქმის იმავე ეპოქაში მიმდინარე მოვლენებთან. მისი ავტორები არიან ნორვეგიული წარმომაბის ამერიკელი მეცნიერი სენედიქტ ანდერსონი და ინგლისში მოღვაწე ჩეხურ-ებრაული წარმომაბის მკვლევარი ერნესტ გელნერი. ამ მიმართულების ცნობილი წარმომადგენლია ასევე ჩეხი მეცნიერი მიროსლავ ჰროში³ (Hroch).

საჭიროდ მიგვაჩნია, ამ ავტორთა კონკრეტული თეორიული ფუნქციებები ფაქტობრივი მასალის განხილვისას წარმოვადგინოთ, რათა გაადვილდეს თეორიისა და მისი ემპირიული საფუძვლის შეაფიო აღქმა.

³ ზოგჯერ მისი გვარი მოხსენიებულია ჰროჩის ფორმით.

უნდა აღინიშნოს, რომ ენტონი დ. სმითი ასევე გამოყოფს იდეოლოგიურ და კონსტრუქციონისტულ მიმართულებებს. იდეოლოგიური მიმართულების ყურადღების ცენტრშია ნაციონალური იდეოლოგიის ევროპული წარმომავლობა, მისი კვაზირელი გიური ძალა და როლი იმპერიების მსხვრევასა და ნაციების შექმნაში იქ, სადაც ამგვარი რამ არ არსებობდა. იგი ნაციონალისტური იდეოლოგიების კვალს განმანათლებლობასა და თვითგამორკვევის კანტისეულ იდეებში, საბოლოო ჯაშში კი შუასაუკუნეობრივ ქრისტიანულ დოქტრინებში პოულობს. ელი კედური აღნიშნავდა ამ იდეოლოგიების გავლენას არაევროპელ ხალხებზე, როდესაც უკაყაფილო ინტელიგენციამ მშობლიურ ეთნიკურ და რელიგიურ ტრადიციებთან ამ ევროპული დოქტრინების ადაპტაცია მოახდინა (სმითი 2004: 80).

სმითი კონსტრუქციონისტულ მიმართულებას მოდერნიზმის თავისებურ ფორმად მიიჩნევს იმდენად, რამდენადაც ყურადღების ცენტრშია მოდერნულად მიჩნეული ნაციებისა და ნაციონალიზმის სოციალურად კონსტრუირებადობა. ერთ ჰობსბაუმის მიხედვით, ახლად განთავისუფლებული მასების ენერგიის სათანადოდ მიმართვას მმართველი ელიტის ინტერესების გასატარებლად ნაციები სოციალური „ინჟინერიის პროდუქტს – “გამოგონილ ტრადიციებს” უნდა უმადლოდნენ (სმითი 2004: 80-81).

მიუხადავად მიმართულებათა მრავალფეროვნებისა, მათ შორის ბევრი მსგავსებაა. უმთავრესი, რაც მათ აერთიანებთ, არის ნაციონალიზმისა და ნაციების მოდერნულობა.

§ 2. ალტერნატიული თეორიები

ნაციონალიზმი, როგორც იდეოლოგია და როგორც სოციალური მოვლენა, XVIII საუკუნის ბოლოდან არსებობს, რადგან თანამედროვე ერებისა და სახელმწიფოების ჩამოყალიბება ევროპაში მხოლოდ საფრანგეთის დიდ რევოლუციის შემდეგ დაიწყო. რაც შეეხება ნაციონალიზმს, როგორც აკადემიური კვლევის სფეროს, ამ მხრივ პირველი ნაბიჯები მოგვიანებით, პირველი მსოფლიო ომის პერიოდში გადაიდგა და მას დაახლოებით ნახევარი საუკუნის ისტორია აქვს. შესაბამისად, სოციალური მეცნიერებების კვლევის სხვა ობიექტებისაგან განსხვავებით, ნაციონალიზმი შედარებით ნაკლებადაა შესწავლილი. როგორც ბენედიქტ ანდერსონი შენიშნავს, ყველა სხვა “იზმთან” შედარებით, ნაციონალიზმს არ შემოუქმნია დიდი მოაზროვნები, არ ჰყოლია თავისი ჰობსი, ტოკვილი, მარქსი თუ კებერი. პირველ მსოფლიო ომამდე ნაციონალიზმს უფრო ფილოსოფიური და ეთიკური კუთხით უყურებდნენ და ნაკლებად აინტერესებდათ მისი წარმოშობისა და გავრცელების მიზეზები თუ კანონზომიერებანი. ზურაბ დავითაშვილის სიტყვით, რომ მარქსისტებიც და ლიბერალებიც ნაციონალიზმს განიხილავდნენ როგორც წარმავალ, დროებით ფენომენს, რომლის ადგილიც მომავალ მშვიდობიან საერთაშორისო წესრიგში აღარ იქნებოდა. ალბათ, ამიტომაც არ ყოფილა მცდელობა შექმნილიყო ზოგადი თეორია, რომელიც მისადაგებული იქნებოდა ცალკეულ კონკრეტულ შემთხვევებთან (დავითაშვილი 2003: 88).

ნაციონალიზმის ფენომენის წარმოშობა და განვითარება ურთიერთების პრობლემა და მასთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში სხვადასხვავარი შეხედულება არსებობს. ამ შეხედულებებიდან გამომდინარე, გამოიყოფა ოთხი ძირითადი თეორიული მიმდინარეობა: პრიმორდიალიზმი, პერენიალიზმი, უთოსიმბოლიზმი და მოდერნიზმი (უნდა აღინიშნოს, რომ უთვიერთი მკვლევარი პერენიალიზმს პრიმორდიალიზმის უარყოფითი ათავსებს და სამ მიმდინარეობას გამოყოფს). ზოგადად

მიმოვისილოთ ეს მიმდინარობები.

პრიმორდიალიზმი. პრიმორდიალიზმის მიხედვით ნაციონალიზმი ყოველთვის არსებობდა და მას ისეთივე ხანგრძლივი ისტორია აქვს, როგორიც თავად კაცობრიობას. პრიმორდიალისტების აზრით, ეროვნულობა ადამიანთა არსებობის ბუნებრივი ფორმაა. პრიმორდიალიზმი არ წარმოადგენს ერთიან, მონოლითურ თეორიას. მისი კრიტიკული განხილვისას შესაძლებელია სხვადასხვა მიმდინარეობის გამოყოფა. კვლევრები ნაციონალიზმის პრიმორდიალისტურ თეორიაში ნატურალისტურ კოციონილოგიურ და კულტურულ მიდგომებს გამოყოფენ (დავითაშვილი 2003: 90).

ნატურალისტური მიდგომა პრიმორდიალიზმის ყველაზე უკიდურესი ფორმაა. იგი ამტკიცებს, რომ ეროვნული კუთვნილება ისეთივე ბუნებრივი ფენომენია, როგორიც ლაპარაკი ან სმენა. ადამიანს ისევე აქვს ეროვნება, როგორც ცხვირი და ყურები, ხოლო ერი, რომელსაც ესა თუ ის ადამიანი მიეკუთვნება, წინასწარ განსაზღვრული და ბუნებრივად ფიქსირებულია. “ნატურალისტური” მიდგომის წარმომადგენლები ვერ ხედავენ განსხვავებას ერსა და ეთნოსს შორის, ხოლო ნაციონალიზმს მიიჩნევენ კაცობრიობის ისტორიის ყველა პერიოდისათვის დამახასიათებელ მოვლენად. აღნიშნული შეხედულება, ხშირ შემთხვევაში, რადიკალი ნაციონალისტების მიერ არის გაზიარებული. ერის უკვდავების იდეის, მისი გმირული წარსულის, უძველესი ეპოქიდანვე ძლიერი ეროვნული თვითშეგნებისა და პატრიოტიზმის რწმენა არის ის აუცილებელი საფუძველი, რასაც უნდა ეყრდნობოდეს მთელი ეროვნულ-გამათავისუფლებელი მოძრაობა.

ჩეხური ნაციონალური მოძრაობის ერთ-ერთი ლიდერის ფრანტიშეკ პალაცვის აზრით, ერი მუდამ არსებული ერთობაა, რომელიც გამოირჩევა ყველა სხვა მსგავსი ერთობისაგან ცხოვრების განსაკუთრებული გზით, მისი “მიჯაჭვულობით” ტერიტორიულ საშობლოსთან და მისწრაფებით პოლიტიკური განცალკევებისაკენ. წარსული თვითორეალიზაციისთვის მუდმივი ბრძოლის ისტორიაა. სამეცნიერო ლიტერატურაში განხილულია თურქი ნაციონალისტის

თექინ ალფის მოსაზრებები, სადაც იგი გადაჭრით და სრული სერიოზულობით ამტკიცებს, რომ თურქი ერი არსებობდა ჯერ კიდევ ქრისტეს დაბადებამდე 12 ათასი წლის წინ, რომ მათ თავიანთი ისტორიის მანძილზე, სელჯუკთა და ოსმალეთის იმპერიების გარდა, რამდენიმე უძლიერესი იმპერია შექმნეს და თურქი ერი ჯერ კიდევ მაშინ იყო მაღალი კულტურის, როცა ევროპა ველური ტომებით იყო დასახლებული და სრულ უმცირებაში ცხოვრობდა. ასევე, თურქული კულტურა მთელი თავით მაღლა დგას მუსლიმურ კულტურაზე, რომელთან შედარებითაც იგი გაცილებით ძველია, და თუმცა თურქეთმა გარკვეული დაკინება და დაცემა განიცადა, გამოჩნდა ხელმძღვანელი, ეროვნული გმირი და წინამდლოლი - ქამალ ათა-თურქი, რომელიც თურქეთს ძველ დიდებას დაუბრუნებს. მსგავსი გამონათქვამებისა და რწმენის არსებობის გამომხატველი მოსაზრებების პოვნა ნებისმიერი ერის (მათ შორის საქართველოს) ნაციონალისტი მოღვაწეების ნააზრევში შეიძლება.

ნაციონალიზმის ფენომენის სოციობიოლოგიური კუთხით ახსნა სცადა პიერ ვან დენ ბერგემ. იგი შეეცადა, ჰასუხი გაეცა კითხვისათვის - “არიან თუ არა ცხოველები სოციალური არსებანი და რატომ შოქმედებენ ერთობლივად (ჯგუფურად)?” მისი აზრით, “ცხოველები არიან სოციალური არსებანი იმდენად, რამდენადაც ერთობლივი ქმედება სასარგებლოა მათთვის”. ზუსტად ასევე გვაროვნული შერჩევა ანუ ნათესავებთან ერთ საზოგადოებაში ყოფნა არის ადამიანთა სოციალიზაციის არსებითი ფაქტორი. ეთნოსიც (ეთნიკურობა) და რასაც (ანთროპოლოგიური ტიპი) გვარის გაფართოებული ცნებაა. შესაბამისად, ეთნიკური და რასობრივი გრძნობები გასაგები ხდება ყვარევნულ-ნათესაური გრძნობების საფუძველზე. ეს კი ადამიანს თავიდანვე მოცემული აქვს და, შესაბამისად, ეთნიკიზმი, რასიზმი თუ ნაციონალიზმი ბუნებრივი, ბიოლოგიურ-გენეტიკური მოვლენაა (დავითაშვილი 2003: 93).

“კულტურული პრიმორდიალიზმის” წარმომადგენლებად შილსეული არიან ედუარდ შილსი (Shils) და კლიფორდ გირცი (Geertz). ამ ავტორების წარმოდგენები პრიმორდიალიზმის შესახებ

სამ მთავარ იდეამდე დაიყვანება:

1. ეროვნული იდენტობა პრიმორდიალურია და აპრიორულად არის მოცემული. პრიმორდიალური კუთვნილება ბუნებრივი და სულიერია, და არა სოციალური.

2. პრიმორდიალური გრძნობები გამოუხატავი და იმულებითა. თუ ინდივიდი მიეკუთვნება რომელიმე ჯგუფს, ის გარდაუვლად გრძნობს ამ ჯგუფისადმი კუთვნილებას და მის გავლენას.

3. პრიმორდიალიზმი, არსებოთად, ემციისა და ზემოქმედების საკითხია. კულტურული პრიმორდიალიზმი შეიძლება განისაზღვროს როგორც მიდგომა, რომელიც ემყარება თვით ინდივიდების შექმნილ ღირებულებათა სისტემას, რომელიც განსაზღვრავს ეროვნულ ცნობიერებას (დავითაშვილი 2003: 94).

ერებისა და ნაციონალიზმის წარმოშობაზე პრიმორდიალურ შეხედულებას უპირისაპირდებიან არა მარტო მოდერნისტები, არამედ ეთნოსიმბოლისტებიც. ენტონი დ. სმითი ამტკიცებს, რომ უძველესი პერიოდიდან არსებობდნენ ეთნოპოლიტიკური ერთობები, რომლებიც ძველი და შუა საუკუნეების სახელმწიფოების საფუძველს შეადგენდნენ. მიუხედავად ამისა, იგი არ თვლის ასეთ ერთობებს ერებად და უარყოფს ერების და ნაციონალიზმის არსებობას XVIII საუკუნემდე.

ნაციონალიზმისადმი პრიმორდიალურ მიდგომას ცოტა მიმდევარი ჰყავს. იგი არ არის სამეცნიერო წრეებში მიღებული თეორია. მკვლევართა დიდი ნაწილის დასკვნით, პრიმორდიალიზმი ნაციონალიზმის თეორიაში ნაკლებად დასაბუთებული მიმდინარეობაა და, ფაქტობრივად, მთლიანად უარსაყოფია. თუმცა, სხვები თვლიან, რომ ასეთი კატეგორიული დასკვნის გაზიარება, ალბათ, არ იქნება გამართლებული, რადგან პრიმორდიალიზმი, მიუხედავად წინააღმდეგობრივი ხასიათისა, უდაოდ შეიცავს რაციონალურ მარცვლებს, ბევრი მისი დებულება საყურადღებო და მისაღებია.

პერენიალიზმი. ნაციონალიზმის მეორე მნიშვნელოვანი თეორიული მიმართულებაა. სახელწოდება მოდის სიტყვიდან “პერენიალ”, რაც

მრავალწლიანს, წლების მანძილზე მიმდინარეს ნიშნავს. მეორე მსოფლიო ომამდე ბევრი მეცნიერი იზიარებდა შეხედულებას, რომ იმ შემთხვევაშიც კი, თუ ნაციონალიზმი ბილოდროინდელი მოვლენაა, თავად ნაციები ყოველთვის, ისტორიის ყველა პერიოდში არსებობდნენ. პერენიალისტებად მიჩნევენ მკვლევრებს, რომლებიც თვლიან, რომ ერები უძველეს დროშიც არსებობდნენ, მაგრამ უარყოფენ ერის მუდმივ, ბუნებრივად არსებულ ხასიათს. პერენიალისტები თვლიან, რომ თანამედროვე ერები არიან თავიანთი შუა საუკუნეების “ორეულების” შთამომავლები. ანუ, თუმცა დღევანდელი ინგლისელი ერი არ არის იგივე, რაც შუა საუკუნეების ინგლისელი ერი (რასაც, მაგალითად ამტკიცებენ პრიმორდიალიზმის ნატურალისტური მიდგომის წარმომადგენლები), მაგრამ შუა საუკუნეების ინგლისელები უდაოდ იყო ერი და ის დღევავენდელი ინგლისელების “ორეულად” უნდა მივიჩნიოთ. ამგვარად, ერები არსებობდნენ შუა საუკუნეებშიც და ანტიკურ პერიოდშიც, თუმცა განსხვავდებოდნენ დღევანდელი ერებისაგან. მაგრამ ის, რომ ისინი ერები იყვნენ, პერენიალისტების აზრით, სადაო არ უნდა იყოს (დავითაშვილი 2003: 91-92).

ალბათ, სამართლიანი იქნება, თუ ვიტყვით, რომ საზოგადოების ბევრი წევრი დღესაც პერენიალისტურ თვალსაზრისზე დგას, განსაკუთრებით მაშინ, როცა საქმე მათ საკუთარ ნაციას ეხება. XIX საუკუნეში და XX საუკუნის 40-იან წლებამდე პერენიალიზმის ამა თუ იმ ვარიანტს ბევრი მეცნიერი იზიარებდა. ამგვარი ვითარების შექმნას, ნაწილობრივ, “რასისა” და “ნაციის” გათანაბრების ფართოდ გავრცელებული პრაქტიკა უწყობდა ხელს. ტერმინი “რასა” უფრო ხშირად შთამომავლობითი ჯგუფის განცალკევებულ კულტურას აღნიშნავდა, ვიდრე მემკვიდრეობით უცვლელ ბიოლოგიურ ნიშნებსა და გენებს (დღეს იგი შეგვეძლო ჩაგვენაცვლებინა ტერმინით ეთნიკურობა). პერენიალიზმს აგრეთვე ხელი ეწყობოდა სოციალური ევოლუციის იდეით, რომელიც მახვილს პროგრესის საფეხურებზე, სოციალურ და კულტურულ კუმულაციაზე აკეთებდა. ნაციებში კოლექტიური გრადუალიზმის, განვითარებისა და კუმულაციის ელემენტების მქონე ერთობების დანახვა ადვილიც

იყო და ბუნებრივიც, განსაკუთრებით მათთვის, ვისაც ორგანული ანალოგია იზიდავდა. მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ნაციონალისტური კონცეფციებით ნასაზრდოები ნაციონალური ისტორიოგრაფიისა და არქეოლოგიის მიერ წინ გადადგმული ნაბიჯი. ეს დისციპლინები ხელს უწყობენ ამგვარ კონცეფციებს თავიანთი “ურყევი მონაცემებით” და შორეული მატერიალური კულტურის ხელშესახები ნაშთებით (სმითი 2004: 81-82).

ენტონი სმიტის აზრით, პერენიალიზმი ნაციის (და, შესაბამისად, ნაციონალიზმის) ნატურალისტურ კონცეფციაში არ უნდა აცურიოთ, რაც პრიმორდიალიზმის საფუძველია. პერენიალისტებს შეუძლიათ, გაიზიარონ ან არ გაიზიარონ ნაციის პრიმორდიალისტური კონცეფცია. “ის, რაც აუცილებელია პერენიალიზმისათვის, არის რიგ ემპირიულ დაკვირვებებზე დაფუძნებული რწმენარომ ნაციებიყოველ შემთხვევაში, ზოგი ნაცია მაინც, რაღაც მიზეზების გამო, დროის დიდი მონაკვეთის განმავლობაში არსებობს. სულაც არაა სავალდებულო, რომ პერენიალისტები ნაციებს ნატურალისტურად, ორგანულად ან პრიმორდიალურად მიიჩნევდნენ... პერენიალისტებს არც სჭირდებათ, რომ იყვნენ, და ხშირად არც არიან, პრიმორდიალისტები. ჩვენ კი მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს მათ შორის არსებული ზღვარი” (სმითი 2004: 82).

პერენიალიზმი ორი ფორმით გვხვდება. პირველი მათგანია “განგრძობადი პერენიალიზმი”, ხოლო მეორე – “პერიოდული პერენიალიზმი”. განგრძობადი პერენიალიზმის მიხედვით, ნაციას გრძელი, განგრძობადი ისტორია აქვს და ამიტომ მისი წარმოშობის კვალს შუა საუკუნეებში, ან, უფრო იშვიათად, ანტიკურობაში შეიძლება მივაკვლიოთ. აქ აქცენტი განგრძობადობაზე კეთდება, თუმცა რღვევებისა და წყვეტების იგნორირება არ ხდება (სმითი 2004: 83).

პერიოდული პერენიალიზმი ბევრად მკაფიოდ გამოკვეთს დებულებას ნაციების ანტიკურ პერიოდში წარმოშობის შესახებ. იგი გვეუბნება, რომ დროთა განმავლობაში ნაციები იცვლებიან, მათ თავიანთი დასაწყისი და დასასრული აქვთ. მაგრამ ნაცია, როგორც

ასეთი, როგორც ადამიანური ასოციაციის კატეგორია, პერენიალური და ყველგან მყოფია. მიუხედავად იმისა, რომ კონკრეტული ნაციები შეიძლება მოვიდნენ და წავიდნენ, ნაციადყოფნის იდეა, თავისთავად, ამოუძირვები ფენომენია და მრავალი კულტურული და პოლიტიკური ერთობის მიმართ შეიძლება იქნას გამოყენებული (სმითი 2004: 84). ენტონი სმითი პერენიალისტებად მიიჩნევს ჯონ არმსტრონგსა და ჯოზეფ ლობერას.

ზურაბ დავითაშვილი მიუთითებს სირთულეზე, რომელიც პერენიალიზმისა და ეთნოსიმბოლიზმის ურთიერთგამიჯვნასთან არის დაკავშირებული. ეთნოსიმბოლიზმზე ქვემოთ გვექნება საუბარი. ერთადერთი, რითაც შეიძლება პერენიალისტები და ეთნოსიმბოლისტები ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ, არის ის, რომ ეთნოსიმბოლისტები, მოდერნისტების მსგავსად, ერებისა და ნაციონალიზმის წარმოშობის პერიოდად ახალ დროს (უკანასკნელ ორ საუკუნეს) მიიჩნევენ, თუმცა, მათი რწმენით, ერის ნიშნების მქონე ეთნოპოლიტიკური ერთობები მანამდეც (შუა საუკუნეები, ანტიკური დრო) არსებობდნენ. პერენიალისტები კი სწორედ ასეთ ერთობებს მიიჩნევენ ერებად და, ამდენად, ერების წარმოშობის თარიღი მათთვის განუსაზღვრელია. მათი აზრით, ერი შეიძლება წარმოიშვას ნებისმიერ ისტორიულ პერიოდში, თუ ეთნოსი ჩამოყალიბდა როგორც პოლიტიკური და სოციალურ-კულტურული ერთობა, რის შედეგადაც იგი საკუთარ სახელმწიფოს შექმნის (დავითაშვილი 2003: 92).

ეთნოსიმბოლიზმი. ნაციონალიზმის ეთნოსიმბოლისტური პარადიგმა თვლის, რომ თანამედროვე ერები მათი შორეული “ორეულებისაგან” – ეთნოსებისაგან ჩამოყალიბდა (Smith 1993: 11). მას, გარკვეულწილად, შუალედური ადგილი უკავია პრიმორდიალიზმსა და მოდერნიზმს შორის. ეთნოსიმბოლისტებს მიუღებლად მიაჩნიათ ერების მთლიანად ახალი პერიოდის ფენომენად წარმოსახვა და ერის ისტორიაში გარკვეული ეთნიკური ერთობის როლის უგულებელყოფა. ეთნოსიმბოლიზმი მჭიდროდ აკავშირებს თანამედროვე ერებს მათ ეთნოსოციალურ წინაპრებთან.

ეთნოსიმბოლიზმის ყველაზე ცნობილი წარმომადგენელია ენტონი სმითი, რომლის შრომები კლასიკურ ნაწარმოებებად ითვლება ნაციონალიზმის თეორიაში. სმითის მთავარი თეზისის მიხედვით, თანამედროვე ერების არსის გავება შეუძლებელია მათი ეთნიკური წარსულისა და ისტორიის შესწავლის გარეშე. ნაციონალიზმის ფორმირების საფუძველი ის ეთნიკური ერთობაა, რომლის შითების, სიმბოლოების, ტრადიციებისა და მემკვიდრეობის საფუძველზე ხდება თანამედროვე ერის ჩამოყალიბება. მისი დაკვირვებით, ხდება თანამედროვე ერის ჩამოყალიბება. მისი დაკვირვებით, დღევანდელ ერთა დიდი უმრავლესობა წარმოშობილია ერთი დომინანტი ეთნოსის გარშემო, რომელმაც მიერთა და “მთანთქა” სხვა ეთნიკური ერთობები და რომლის სახელიც ვრცელდება მთელ ერსა და სახელმწიფოზე. სმითი ეთნიკური ერთობის ორ ტიპს გამოყოფს – “ლატერალურს” (არისტოკრატიულს) და “ვერტიკალურს” (დემოტიკურს). სწორედ ეს ორი ტიპი წარმოშობს თანამედროვე ერებს.

“ლატერალური” ეთნოსი სოციალურად მაღალ ფეხებზე “მიჯაჭვული” (არისტოკრატია, უმაღლესი სამღვდელოება). ეთნიკური ჯგუფი მოკლებულია სოციალურ სიღრმეს. მისი ერად ჩამოყალიბება დამოკიდებულია კულტურულ ორგანიზაში მოსახლეობის სხვა ფენების ჩართვაზე. ეს წარმატებით განხორციელდა დასავლეთ კუროპაში (ინგლისი, საფრანგეთი, ესპანეთი), სადაც დომინანტმა ეთნოსებმა შეძლეს პერიფერიების ჩართვა ელიტარულ კულტურაში.

რაც შეეხება “ვერტიკალურ” ეთნოსს, იგი უფრო “სახალხო” და კომპაქტურია. მისი კულტურა მოსახლეობის სხვადასხვა ფენაში აღწევს. სოციალური დანაწილება არ არის გამოწვეული კულტურის აღწევს. სოციალური დანაწილება არ არის გამოწვეული კულტურის განსხვავებულობით. ასეთ ეთნოსში ეთნიკური საზღვრები მყარია, განსხვავებულობით. ასეთ ეთნოსში ეთნიკური საზღვრები მყარია, ხოლო ინკორპორაციის ბარიერები – ბევრად რთული. ასეთი ეთნოსის ერად ფორმირებას სმითი “ადგილობრივი მობილიზაციის” შედეგად მიიჩნევს.

უნდა აღინიშნოს, რომ ეს თეორიული კონსტრუქცია, ჩვენთვის მნიშვნელოვანი პერიოდის ქართულ სინამდვილესთან მიმართებაში, საინტერესოდ ვლინდება, თუმცა არსებობს მიზეზები, რომელთა გამოც

განსახილველ საკითხთან დაკავშირებით ეთნოსიმბოლისტური პარადიგმის გამოყენება მიზანშეუწონლად მიღვაჩნია. ამ მიზეზებს მოკლედ პარადიგმის მიმოხილვისას შევეხეთ. ისინი თავად თეორიის არსში მდგომარებს.

ეთნოსიმბოლიზმი გრძელვადიან ანალიზს უკავშირდება. „მხოლოდ რამდენიმე თაობის და საუკუნეების შესწავლით ძალუმთ მეცნიერებს გამოავლინონ წარსულს, აწყოსა და მომავალს შორის არსებული ურთიერთმიმართებანი და ადგილი გამოუნახონ ეთნიკებსა და ნაციებს ისტორიაში” (სმითი 2004: 92-93). ეთნოსიმბოლისტთა აზრით, ეს საშუალებას მოგვცემს, თავიდან ავიცილოთ „რეტროსპექტული ნაციონალიზმის” ანაქრონიზმი. ეთნოსიმბოლისტური მიდგომა ყურადღებას იმ გზების ძიებაზე ამახვილებს (რამდენადაც ამის საშუალებას ისტორიულ ჩანაწერებში არსებული მრავალი რღვევა და წყვეტა იძლევა), რომლებითაც კოლექტიური იდენტობის ადრინდელმა ფორმებმა შეძლეს გავლენა მოხედინათ ნაციების წარმოშობაზე. ეთნოსიმბოლისტური მიდგომა აუცილებლობად მიიჩნევს მოდერნული ნაციების წარმოშობის საკითხის ჩართვას პრემოდერნულ ეპოქებში არსებულ კოლექტიური კულტურული იდენტობების კონტექსტში, იმ ეთნიკური ერთობებისა, რომლებსაც სმითი ეთნიკებს უწოდებს და რომელთა საფუძველზე ჩამოყალიბდნენ თანამედროვე ერები (სმითი 2004: 128).

დასაწყისში აღინიშნა, რომ ნაშრომი წარმოადგენს კონკრეტული შემთხვევის კვლევას (case study). შესაბამისად, მისი არეალი, გარკვეულწილად, შეზღუდულია. ამდენად, შეუძლებელია მოცემული კვლევის ფარგლებში სრულყოფილად შევისწავლოთ პრემოდერნულ ეპოქაში არსებული კოლექტიური კულტურული იდენტობები თუ ეთნიკები. ეს შემდგომი კვლევის საქმეა. მოცემულ ეტაპზე ჩვენი ინტერესის საგანს XIX საუკუნის 70-80 წლებში მიმდინარე მოვლენები წარმოადგენს, რომელთა მოდერნიზმის ფარგლებში განხილვა საინტერესო შედეგებს იძლევა.

არსებობს ამგვარი არჩევანის კიდევ ერთი მიზეზი. ეთნოსიმბოლიზმი ცდილობს, თავი აარიდოს ექსკლუზიურად

ელიტაზე ორიენტირებულ ანალიზს, რაც მოდერნიზმისთვის არის დამახასიათებელი. წარმოდგენილ ნაშრომს აქვს მკაფიოდ გამოვეთილი, ელიტაზე ორიენტირებული მიმართულება, რაც, შესაძლებელია, მის ხარვეზად ჩაითვალოს, მაგრამ კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ, რომ ეთნოსიმბოლისტური ანალიზი საკითხის ფართო ისტორიულ ჭრილში განხილვას მოითხოვს, რაც მომავალი კვლევის საქმეა. ენტონი სმითის აზრით, მოდერნისტები მართალი არიან, როდესაც მოდერნულ მსოფლიოში აღმოჩენილ ნაციის ტიპსა და ადრეულ კულტურულ იდენტობებს შორის განხსვავების მნიშვნელობას უსვამენ ხაზს. ამავე დროს, ფრთხილად უნდა ვიყოთ, რათა მეტისმეტად არ გავმიჯნოთ “პრემოდერნული ერთობები” და “მოდერნული ნაციები” და არც იმთავითვე გამოვრიცხოთ რამე სახის განგრძობადობის არსებობა პრემოდერნულ ერთობებსა და მოდერნულ ნაციებს შორის. ამგვარი უფსკრული მხოლოდ მაშინ ჩნდებაროცა ყურადღებას მხოლოდ ზედა ფენაზე ვაჩერებთ. რომელიც პრემოდერნულ ეპოქაში კოსმოპოლიტური და მულტიკულტურული იყო, მოდერნულ ეპოქაში კი მზარდად ნაციონალისტური გახდა. ამგვარი უფსკრული მაშინაც არსებობს, როცა ჩვენ მოდერნულ ეპოქას ერთას “პრემოდერნულ” ხანას ვუპირისპირებთ, რომელიც თითქმის მონოლითურად მოგვაჩნია და, ამიტომაც, მოვლენების ასახსნელად ვქმნით მოვლენების მსვლელობის “უწინ-და-შემდგომ” ხელოვნურ მოდელს. ადრეული ანტიკურობის ისტორიულ კვლევებზე დაყრდნობით, შეგვიძლია გამოვყოთ კოლექტიური კულტურული იდენტობების განსხვავებული მოდელები და საფეხურები, წარმოვადგინოთ საიმედო, დეტალური და კომპლექსური თვალსაზრისი მათი განვითარების თაობაზე (სმითი 2004: 155-156).

ამრიგად, ეთნოსიმბოლიზმი რთული, მრავალწახნაგოვანი და უაღრესად საინტერესო თეორიული კონსტრუქციაა, რომლის ფარგლებში კვლევამ, შესაძლებელია, მნიშვნელოვან შედეგებამდე მიგვიყვანოს.

საფრთხეები, რომელიც კვლევის საფუძვლად ნაციონალიზმის მოდერნისტული თეორიის გამოყენებასთან არის დაკავშირებული და

რომელზეც ენტონი სმითი მიუთითებს, რა თქმა უნდა საყურადღებოა. მიუხედავად ამისა, საკვლევი საკითხის სპეციფიკიდან გამომდინარე, მოდერნიზმი ემპირიული მასალის სისტემატიზაციისა და კონტექსტუალიზების კარგი საშუალებაა. ჩვენი არჩევანი სწორედ ამ მიზეზის გამო შეჩერდა ნაციონალიზმის მოდერნისტულ თეორიაზე. ხაზი უნდა გავუსვათ იმ ფაქტს, რომ არ ვაპირებთ, მეტისმეტად გავმიჯნოთ “პრემოდერნული ერთობები” და “მოდერნული ნაციები”, არც რაიმე სახის განგრძობადობის არსებობას გამოვრიცხავთ. ჩვენი კვლევა კონცენტრირებულია კონკრეტულ ისტორიულ ეპოქაზე და მისი მიზანიც კონკრეტულია – საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და საინტერესო პერიოდის პროცესების განხილვა იმ მეთოდოლოგიური ჩარჩოს ფარგლებში, რომელიც ქართული ისტორიოგრაფიაში დღემდე იშვიათად გამოიყენება.

ჩუმა 2

ძართული გამოცემის რედაქტორისაბან

წინამდებარე წიგნით ქართველი მკითხველი მშობლიურ ენაზე ეცნობა ნაციონალიზმის თეორიის ერთ-ერთ გახმაურებულ ნაშრობს.

ბოლო წლებში ნაციონალიზმის პრობლემებისადმი ინტერესი საგრძნობლად გაიზარდა. წარმოდგენა, რომ ნაციონალიზმის ვპოქა წარსულს ბარღება და გლობალიზაციის ერაში მისი ადგილი აღარაა, საფუძველს მოყლებული აღმოჩნდა. პირიქით, ნაციონალიზმა 80-იანი წლებიდან ახალი ძალით იჩინა თავი და განსაკუთრებული აგრესიულობით გამოიჩინა. დღევანდელი ნაციონალიზმი ძირითადად სეპარატისტული, სეცესიური ნაციონალიზმია; რომელიც არსებული სახელმწიფოების ტერიტორიული მთლიანობის წინააღმდევ არის მიმართული. სწორედ დაპირისპირება სახელმწიფოებსა და მის ეთნიურ უმცირესობებს შორის გახდა თანამედროვე პოლიტიკური ცხოვრების ერთ-ერთი მთავარი შინაარის.

ასეთ პირობებში, ბუნებრივია, გამოჩნდა მთელი რიგი შრომები, სადაც ნაციონალიზმის უცნობების, მისი არსის, წარმოშობისა და განვითარების სხვადასხვა ახსნის მცდელობა მოცემული. ერთ-ერთი მათგანია ამერიკელი შეცნოების ბენგალიქტ ანდერსონის ცნობილი წიგნი “წარმოსახვითი საზოგადოებანი. მოსახრება ნაციონალიზმის ჩასახვასა და გავრცელებაზე”, რომლის პირველი გამოცემა 1983 წელს გამოვიდა.

ანდერსონი ნაციონალიზმის მოდერნისტული თეორიის წარმომადგენერია. ამ თეორიის მიხედვით ერები ახალი უცნობებია, რომელთა ისტორია XVII-XVIII საუკუნეებიდან იწყება, რაც კაპიტალიზმის განვითარებასთან, ერთ-სახელმწიფოების ჩამოყალიბებასთან ერთანი ლიტერატურული ენგბის, განათლების სისტემის, კომუნიციული ხასიათის წიგნის ბეჭდვის და პრესის გაურცელებასთან არის დაკავშირებული. შესაბამისად, XIX საუკუნეებდე ნაციონალიზმი არ არსებულა და ჟენე, შუა საუკუნეების ნაციონალიზმზე საუბარი ამსურდია. ამით მოდერნისტული თეორია უპირისპირდება ნაციონალიზმის ისეთ თეორიებს, როგორიცაა პრიმორდიალიზმი, რომლის მიხედვითაც ერები ყოველთვის არსებობდნენ და ეთნოსიმბოლიზმი, რომელიც თვლის, რომ თანამედროვე ერები მათი შორეული “ორეულებისაგან” – ეთნოსებისაგან ჩამოყალიბდნენ.

ანდერსონი ერს მიიჩნევს წარმოსახვით საზოგადოებად. წარმოსახვითია იმიტომ, რომ სულ ჯელაზე მცირე ერის შემთხვევაშიც კი შეუძლებელია პრიმორდიალიზმის თავისი ერის წარმომადგენელთა რამდენიმე მნიშვნელოვან რიცხვს. ამგარად, პატარა სოფლის გარდა, ყველა სხვა საზოგადოება წარმოსახვითია, რადგან მათ წევრთა დიდი

უმრავლესობა გერმანიდან ცერტ შევლენ ურთმანეთთან პირად კონტაქტში. ამდერსონი განსაუზორებულ ყურადღებას აქცევს ნაციონალიზმის უსიმფლოგიურ მიზანმას და ცდილობს გაცეს პასუხი კითხვას: “რა გმირობა, თავგანწირვა და ამავე დროს გაანადგუროს სხვები?“ ამთ რადგან, როგორც წარმოსახვითი საზოგადოება ანდერსონის მიხედვით კერძოდ ისტორიის ახალ ეტაპზე, როდესაც ე.წ. “ბეჭდვითი კაპიტალიზმის” პრეჯდება და მოსახლეობის მშობლიურ ენაზე წიგნების, გაზეთების და ფურნალების ბეჭდვა კომუნიულ ენაზე წიგნების, ცალკეული პიროვნებების, (რომელებსაც ანდერსონი პილიგრიმებს უწოდებს და რომელთა მისაც ეროვნული თვითშეგნების გაღვივება და ეროვნული ტერიტორიის გამოკვეთა) ძალისმევით ფალიბება ერთიანი კულტურის, განმტკიცება, როის საფუძვლზეც იქნება წარმოსახვა”, შექმნა და - კრის შესახებ. მაგრამ, ური გამოგონილი, წარმოსახვითი კატეგორია. ანდერსონის დასკნით, ნაციონალიზმი გაგებული უნდა იქნას არა კულტურული იდეოლოგია, არამედ როგორც ფართო პოლიტიკური მიზნების და მოძრაობისთვის. ამასთანავე თავის წარმოშობის - რელიგიურ საზოგადოებას და დინასტიურ სახელმწიფოს.

ევროპაში რელიგიური წარმოსახვითი საზოგადოების დაწნიება და მასი შეცვლა ნაციონალური წარმოსახვით საზოგადოებით, ამდერსონის არაეკლესიანი სამყაროს, მსოფლიოს დანარჩენი რეგიონების აღწერა-და აჩვენა, რომ ცხოვრების ალტერნატიული ფორმებით მიმდინარე შესაძლებელია. მეორე უაგეტორი იყო “წმინდა”, საკრალურ ენების თანადათანით დაცვითება და მათი შეცვლა ადგილობრივი ენებით (კერძოდ ლათინურის შეცვლა ლიტერატურული ფრანგული, ესპანური, იტალიური, გერმანული, ინგლისური და სხვა ენებით დასაცვლელ ვროვაში, წიგნის ბეჭდვის გამოგონებისა და კომუნიული მიზნებით მისი გამოყენების შეძლებელი). ნაციონალიზმი თვითთონ იძენს რელიგიის უუნქციას, სადაც დმურთის ცნებას ცვლის ერის ცნება, ხოლო რელიგიური სიწმინდეებისა - ნაციონალური სიწმინდეების (ობელისკები, მემორიალები, უცნობი ჯარისკაცის საფლავები და ა.შ.). ერთგანული თვითშეგნების წარმოქმნისა და განმტკიცების მთავარ უაგეტორად ანდერსონს ენა მიაჩნია. კერძოდ, როცა ადგილობრივი

სალაპარაკო ენა სტრანდარტიზირებულ, გაზეობისა და წიგნების ენად იქცვა, ერის ჩამოყალიბების პირველი ეტაპი, როცა იგი თავს კულტურულ ერთობად აცნობირებს, ფაქტორად დამთავრებულად უნდა ჩაითვლოს. მას შემდეგ იწყება პოლიტიკური ერთიანის აუცილებლობის გაცნობირება, რისი მიზანიც საკუთარი სახელმწიფოს შექმნა.

ცალკეულ შემთხვევებში ენა შეიძლება არ იყოს მირითადი ფაქტორი ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბებაში. მაგალითად, ლათინური ამერიკის შემთხვევაში კრეოლი “პილიგრიმები” იძავე ენაზე ლაპარაკობდნენ, რომელზეც ისინი, ჰისგანაც განთავისუფლებას ცდილობდნენ. ამავე დროს თავისიუკე ახალ შექმნილი ერის ნაწილად მიჩნევდნენ სულ სხვა ენაზე მოღამარევე ინდილებს და მათთან კაუშირში ცდილობდნენ საკუთარი სახელმწიფოების შექმნას.

ისიც აღსანიშვავია, რომ ლათინურამერიკული ნაციონალიზმი ქრისტიანული წინ უსწრებს ევროპული ნაციონალიზმის თითქმის ყველა კონკრეტულ შემთხვევას. ნაციონალიზმის ბოლო ტალღად ანდერსონი მიჩნევს ანტიკოლონიურ ნაციონალიზმს, რომელიც შეოცე საუკუნის მეორე ნახევარში ფართიდ გამოვლინდა აზიისა და აფრიკის ქვეყნებში. ამ ნაციონალიზმის ფასდაუდებელი “პილიგრიმები” იყვნენ აღიარებორივ ელიტის ის წარმომადგენლები, რომელმაც ბრწყინვალე კორპული განათლება მიიღეს მეტობოლიაში და ბევრი მათგანი თავის ლიტერატურულ თუ კუბლიცისტურ მოღაწეობას სწორებ ევროპულ ენებზე უწეოდა. მეტიც, აფრიკული ნაციონალიზმის ყველა წარმომადგენლი ცალკეულ ტომთა ერთ შეკავშირების საფუძვლად ეპროექტი კოლონიზატორების ენას მიჩნევდა და თავისთი მომავალი სახელმწიფოს ერთადერთი ოფიციალურ ენად მას თვლიდა.

ანდერსონი თავის თეორიულ დაცვულებებს მრავალი კონკრეტული უაგეტით ადასტურებს (ძარითადად სამხრეთ-აღმოსავლეთი აზიის მაგალითზე). მიუხედავად ამისა, სხვა თეორიების მსგავსად, მასაც გააჩნია სუსტი და ძნელად გასაზიარებელი მხარეები.

კერ ერთი, ანდერსონის ძალიან აკნინებს პილიგრიკურ უაგეტორს და გადაჭარბულ მნიშვნელობას ანიჭებს კულტურულ (კერძოდ ენობრივ) კრიტერიუმებს. ის, რომ პილიგრიკური ფაქტორები ხშირ შემთხვევაში უფრო მნიშვნელოვანია ვიდრე კულტურულ-ენობრივი, კარგად ჩანს თვით ანდერსონი ის მოყვანილ მაგალითებში ლათინური ამერიკისა და აფრიკის შემთხვევებში. მეორეც, ანდერსონის მტკიცება, რომ ნაციონალიზმი რელიგიის შეცვლელია ყოველთვის არ არის მართებული. ცალკეულ შემთხვევებში (ირანიდან, პოლონეთი, სომხეთი, ისრაელი, ირანი) სწორებ რელიგია იყო ნაციონალიზმის მთავარი წარმოშობი და მასაზრდიებელი წყარო. მნელად გასაზიარებელია ანდერსონის დებულება, რომ ნაციონალიზმი ამერიკაში წარმოშვა და მისი პირველი

გამოვლინება, ჩრდილოეთ ამერიკის ინგლისური კოლონიების დამოუძილებლისათვის ბრძოლა ყოთ, ბევრი სადაც საკითხია აგრეთვე ანდერსონის იმ დებულებაში, რომელიც ოუიცალურ, სახელმწიფო ნაციონალიზმს ეხმა და განსაკუთრებით ატიკოლონიური ნაციონალიზმის ინტერპრეტაციებში. მიუხედავად ამისა „წარმოსახვითი საზოგადოებანი“ ნაციონალიზმის შესახებ არსებულ ღირებულებურაში ერთ-ერთ ყველაზე სერიოზულ და დასაბუთებულ შრომად ითვლება.

„ეჭვი არაა, რომ ბენედიქტ ანდერსონის „წარმოსახვითი საზოგადოებანის“ ქართულ ენაზე თარგმნით, რომელიც რუსული გოცირიძის მიერაა შესრულებული, ქართველმა ინტელექტუალურმა საზოგადოებამ კარგი საჩუქარი მიიღო. წიგნი დღვ დახმარებას გაუწევს პოლიტოლოგებს, სოციოლოგებს, ეთნოლოგებს, ისტორიკონებს, საერთაშორისო ურთიერთობების საეკიალისტებს, განსაკუთრებით კი სტუდენტებს, მაგისტრანტებს და ასპირანტებს. იგი ნათელს მოუწეს მთელ რიც საკითხებს, რომლებიც ჩვენი საზოგადოებისათვის უაღრესად აქტუალურია და ზოგჯერ კამათისა (ზმინად დილეტანტურისა და ტენდენციურის) და დაპირისპირების წყაროდ წარმოჩნდება ხოლმე. ცხადია, ქართველი მკითხველი ანდერსონის ყველა მოსაზრებას არ გაიზიარებს, მაგრამ დაუიქრებისა და განსჯის სურვილი ნაძლვილად გაუწიდება და ბევრ მოვლენას ახლებურად შექვედავს. ამ თარგმანის ძირითადი მიზანიც ესაა.

ზურაბ დავითა შეიძლი

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ურთიერთობების კათედრის გამგე

ვუძლვნი დედას და ფანციეტს
სიყვარულითა და მაფლიერების გრძნობით

სამაღლობელი

დარწმუნებული ვარ, მკითხველი იგრძნობს, რომ ნაციონალიზმის საკითხებზე მუშაობისას ჩემზე უდიდესი გავლენა მოახდინს ერიკ აუერბახის, უოლტერ ბენჯემინისა და ვიქტორ ტერნერის ნაშრომებმა. ჩემი მის – პარი ანდერსონის, ენტონი ბარნეტის და სტივ პერდერის სასარგებლო რჩევებმა და კრიტიკულმა შენიშვნებმაც კარგი სამსახური გამიშვის წიგნზე მუშაობის პროცესში. ასევე ფასდაუდებელი იყო ჩემთვის ის დიდი მხარდაჭერა და მრავალმხრივი დაბმარება, რომელსაც გამუდმებით ვიღებდი ჯ.ა. ბალარდის, მუპარე ჩამბასის, პიტერ კაზენშტეინის, განსევენებული რექს მორტიმერის, ფრენსის მულჰერნის, ტომ ნაირნის, შირაიში ტაკაშის, ჯიმ სიგელის, ლაურა სამერსისა და ესტა უნგარისაგან. ბუნებრივია, არც ერთი მათგანის რჩევა-დარიგებასა და მეგობრულ კრიტიკას არანაირი ბრალი არ მოუძღვის ტექსტში არსებული ხარვეზების გამო. ყოველგვარ ლაუსუსსა და ნაკლზე პასუხს მხოლოდ მე ვაგებ. ვუქრიობ, ვალდებული ვარ აღნიშნო ისიც, რომ ჩემი სპეციალობა და მიღებული განათლება სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის საკითხებს უკავშირდება. ამ ფაქტორმა, შესაძლოა, ახსნა მოუქმნოს იმას, თუ რა პრინციპს ემყარება მაგალითების შერჩევა და წიგნის გარკვეული მიმართულება, და აგრეთვე იმასაც, თუ რატომ ცხადდება ესა თუ ის ფაქტი გლობალურ მოვლენად.

უარყოფითი განწყობის მიუხედავად, ის მაინც თვლის, რომ ნათელი უნდა მოჰყონოს ისტორიას.

უოლტერ ბენჯემინი,
“იღუმინაციება”